

Hatvan fekete-fehér fotót mutat be a Tarkovszkij – Emlékek tükre című kiállítás a Múcsarnokban. A múlt század harmincas éveiben készült, a jellegzetes orosz tájat bemutató képek kíséretében egy lélekbe hatoló időutazást tehetünk Andrej Tarkovszkij Tükör című remekművének titkába, a film születésének misztériumába.

Majd húsz éve, 1998-ban már járt nálunk egy fotókiállítás Tarkovszkij életéről, a húsz képet akkor is Andrej A. Tarkovszkij, a rendező fia hozta el, akárcsak a mostani tárlatot, amelynek ő a kurátora is. A '98-as kis bemutatót még Larissza Tarkovszkaja, a párizsi Tarkovszkij Intézet alapítója állította össze férje halálának (1986) tizedik évfordulójára, és Budapest volt az első külföldi állomása a megemlékező kiállításnak. Ezt akkor az ifjabb Tarkovszkij mondta el lapunknak, amikor interjút készítettem édesapja magyarul akkor megjelent könyve, A megörökített idő bemutatója alkalmával. Az akkor 28 éves Andrej beszélt édesapjáról, a kettőjük kapcsolatáról, a firenzei Tarkovszkij-intézetéről, amelyet ő vezet, és először tőle hallottunk a több száz képet tartalmazó párizsi Tarkovszkij-gyűjteményről és arról, hogy a múlt század harmincas éveiben az édesapja gyerekkorában készült fotóknak milyen rendkívüli szerepük volt a Tükör című film megszületésében: „Írás közben nézegette a gyerekkorát felidéző régi családi fotográfiákat, és ezek ihletésére alakult a Tükör forgatókönyve.” Elárulta, hogy a fotográfus szerelmes volt a nagymamájába (a rendező édesanyjába), ennek köszönhető, hogy a Zavrzszejában és Malojaroszlavecben nyaraló család, így az egészen kisfiú Andrej Tarkovszkij, a húga és a szülei minden lépését megörökítette a masinájával. A Múcsarnokban látható, filmtörténeti szerepet játszó fotográfiák készítője, Lev Gornung jó barátja volt Arszenyij Tarkovszkij költőnek, a rendező édesapjának, és valóban páratlanul érdekes világot tár fel a képeivel, különösen a film jeleneteinek ismeretében.

A Tükör Tarkovszkij legtitokzatosabb műve. Gyakran életrajzinak nevezik, felismerhetőek benne az életrajzi motívumok, de ez leszűkítése annak a varázslatos, gondolat- és érzelemgazdag univerzumnak, amibe a film a nézőt elvezeti. Moziban most nem láthatjuk (a Múcsarnokban is csak egyszer vetítették, szerencsére Szilágyi Ákos érző és értő szellemi vezetésével), pedig a fekete-fehér fotográfiák igazán akkor szólalnak meg, ha a szemlélőben elevenen él a film. (A digitális korban nem gond újraneézni, bár az eredeti méret nagyon is hiányzik.) Szinte minden fotográfia felidézi magát a filmet; rendkívüli élmény, mert a hasonlóság bámulatos a filmbeli és képeken megjelenő természeti táj és emberi arcok között. Mintha Tarkovszkij szellemujja terelgetné a pillantásunkat a megörökített időben. Fekete-fehérben az erdőtől övezett faház, a gerendakerítés, amely a filmben az elbeszélő édesanyja és az eltévedt idegen alatt oly komikusan kettétörik. A sötét erdő meg a tágas mező, amely a forgatás előtt Tarkovszkijnek oly nagy aggodalmat okozott. „Nem tudom, mi történt volna a filmmel, ha nem virágozik ki a hajdinamező?!... És kivirágozott.” – írta a forgatás izgalmairól A megörökített időben. A hajdani látvány feltámasztásának szertartását, amelyben oly fontos szerepet játszottak a most nálunk látható képek, így idézte fel: „Mikor az idő pusztította ház helyén felépült a díszlet, az egész forgatócsoport odament, vártunk a virradatra, hogy (...) áthassanak bennünket azoknak az embereknek az élményei, akik valaha ebben a házban éltek, s ugyanazokat a napfelkeltéket és naplementéket, ugyanazokat az esőket és ködöket látták negyven évvel ezelőtt, mint mi a forgatás idején.”

Miközben a Múcsarnok falain nézzük a régi képeket, tetten érhető a fotográfiák világának metamorfózisa, ahogyan átalakul a film világává. Rajtakapjuk a teremtést. A kiállítás szellemét dicséri, hogy jó pár képpel a Tükör című film is jelen van. A leggyönyörűbb egy óriásira kinagyított forgatási fotó. A film végén az ágyban haldokló elbeszélő arcát nem látjuk, de halljuk, ahogy az orosz színészikon, Innokentyij Szmoktunovszkij hangján a lelkifurdalásról beszél. Váratlanul az elbeszélő kinyúl a lepedőn heverő kismadár élettelen teste után, tenyerébe fogja, melengeti, s akkor huss – a kismadár elrepül. A néző lelke felzokog a jelenet spirituális szépségétől. Ezt formálja metafizikai élménnyé a hatalmas méretű molinón a jelenet forgatáskor megörökített változata: Tarkovszkijt látjuk a ülve a betegágyban, félmeztelenül, az előre tartott ujjbegyén ott ül a madárka. Az egyetemes filmművészet egyik legmegrendítőbb portréja Vlagyimir Murasko fényképe a rendezőről, amelyről eszünkbe juthat Tarkovszkij sírfelirata a francia Sainte-Genèvei-éve-des-Bois temetőben: „Az ember, aki meglátta az angyalt.”

Van a kiállításon egy fülhallgató. Arszenyij Tarkovszkijt, a rendező édesapját halljuk saját verseit mondani. Akárcsak a Tükör című filmben, régies dikcióval, az orosz nyelv fennkölt poézisével. Mintha a fiáról, a világ egyik legnagyobb művészeről írta volna: „a lét csodás ölében / Világárvája, én, biztos megülhetek / Tükrök közt, egymagam...” (Erről álmodom, Baka István fordítása.)

(Az Emlékek tükre december 10-ig látható.)

TOVÁBBI HÍREK

